

29.3.2021

Pesäpuu ry

Sosiaali- ja terveysministeriö
VN/20323/2020

Pesäpuu ry:n lausunto hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen lainsäädäntöön sekä eräihin muihin lakeihin tehtävistä muutoksista sote-uudistuksesta johtuen (Sote100)

Pesäpuu ry kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä lausuntopyynnöstä ja lausuu seuraavaa:

Yleistä;

Lakiesitys antaa mahdollisuuden väestön terveys- ja hyvinvointierojen kaventamiselle ja palvelujen yhdenvertaisen saatavuuden turvaamiselle. Esityksen keskeisimpinä vahvuuksina näemme 1) sote-palvelujen järjestämisvastuun siirtämisen väestöpohjaltaan suuremmille organisaatioille, 2) sote-palvelujen laadun ja kehittämisen varmistamisen kansallisella ohjauksella.

Lapsenoikeuksien toteutumisen kannalta sote-uudistuksessa tärkeimmät tavoitteet ovat:

- 1) haavoittuvassa asemassa olevien lasten moniammatillisen tuen laadun ja saatavuuden turvaaminen sekä paljon palveluja tarvitsevien lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuuksien yksilöllinen yhteensovittaminen,
- 2) lastensuojelun sekä lapsi- ja nuorisopsykiatrian resurssien turvaaminen,
- 3) ennaltaehkäisevien, voimavaroja vahvistavien palvelujen vahvistaminen, sekä
- 4) lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen.

Huolta uudistuksen ja esityksen osalta nostaa se, että lapsia ja lapsiperheitä koskevia kehityshankkeet, joita ovat moniammatilliset osaamis- ja tukikeskukset ja perhekeskukset sekä nuorten mielenterveyspalvelujen kokoaminen, niiden edistämiseen ei sitouduta pykälätasolla tai perusteluissa. Tämä voi johtaa alueelliseen eriarvoisuuteen ko. kehittämisteemoissa.

Erityisesti huomiota tulee kiinnittää seuraaviin haasteisiin uudistuksen lainsäädäntöä ja toteutuksen resursointia uudistaessa:

Lapset ja perheet *jäävät ilman* heille kuuluvia sosiaalipalveluita tai terveystalvaeluita. Esimerkiksi mielenterveyden häiriöt ovat nuoruusikäisten tärkein toimintakykyä alentava sairausryhmä. Tästä huolimatta suuri osa näistä kärsivistä nuorista ei saa tarvitsemaansa hoitoa.

Sosiaalipalvelut tai terveydenhuoltopalvelut *ovat riittämättömiä tai eivät vastaa tarkoitustaan*. Esimerkiksi vammaisten lasten osalta vammaispalveluiden riittämättömyyden vuoksi voidaan joutua turvautumaan lastensuojelupalveluihin. Toisaalta vammaiset lapset voivat jäädä ilman tarvitsemiaan lastensuojelupalveluita tai lapsen tarvitsemat lastensuojelupalvelut eivät kykene vastaamaan vammaisen lapsen erityisiin tarpeisiin.

Sosiaalipalvelut tai terveydenhuoltopalvelut voivat olla *laadultaan heikkoja*, jolloin lapsi ja hänen perheensä joutuvat hakemaan apua ja tukea usealta taholta, saamatta kuitenkaan tarvitsemaansa palvelua (nk. luukuttaminen). Tällöin palveluihin syntyy suoritteita, mutta tosiasiallisesti lapset ja perheet jäävät ilman sopivaa apua ja tukea. Myös palveluiden huono integraatio, yhteensovittaminen, heikentää palveluiden laatua.

Lasten ja perheiden *kohtelu* sosiaalipalveluissa tai terveydenhuollon palveluissa on *huonoa tai palveluissa on toimittu muutoin epäasiallisesti tai lainvastaisesti*. Ongelma on noussut esille viime aikoina esimerkiksi sijoitettujen lasten osalta.

Jaettu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävä ja lastensuojelu

Esityksessä noudatetaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevaa sääntelyratkaisua siitä, että jatkossa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävä jakautuu sekä kunnan että hyvinvointialueenvastuulle (järjestämislaki 6 ja 7 §). Näin ollen ehkäisevä päihdetyö ja ehkäisevä lastensuojelu olisivat jatkossa sekä kunnan että hyvinvointialueen tehtäviä osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä.

Ostopalvelujen hankintaan selvyyttä – lastensuojelun sijaishuolto

Esityksen ostopalveluja koskeva pykälä (Järjestämislaki 12 § Edellytykset palvelujen hankkimiselle yksityiseltä palveluntuottajalta) on perusteluineen vaikeaselkoinen siltä osin, kuinka laajat ostopalvelut ovat jatkossa sallittuja. Lastensuojelun

sijaishuollossa ostopalvelujen osuus on huomattava: vuonna 2018 lastensuojelun sijaishuollon palveluista yli 90 % oli yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen tuottamaa. Lain jatkokäsittelyssä on syytä pureutua tähän yksityiskohtaan ja arvioida lain vaikutuksia lastensuojelun sijaishuoltoon sekä lapsen yksilöllisten palvelutarpeiden, että palveluja tuottavien yritysten ja järjestöjen näkökulmasta.

Ehkäisevän lastensuojelun palvelut olisivat lakiluonnoksen mukaan tarjolla lasten ja nuorten arkiympäristössä, eli käytännössä kuntien vastuulle jäävissä varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, nuorisotyössä, toisen asteen opinnoissa sekä vapaa-ajan harrastuksissa. Hyvinvointialueiden ehkäisevä työ olisi luonteeltaan kuntien palveluja täydentävää. **On keskeistä, että kuntiin jäävän ehkäisevän lastensuojelun ja päihdetyön resurssitarve huomioidaan lain jatkovalmistelussa, lain toimeenpanon budjetoinnissa sekä uudistuksen viestinnässä. Koska ehkäisevä lastensuojelu jakautuu sekä kunnan että hyvinvointialueen harteille, tulee varmistaa palveluketjujen ja yhdyspintojen saumaton yhteistyö. Uudistus EI saa vaarantaa perheiden avun havaitsemista ja saantia mahdollisimman varhain.**

Pesäpuu kannattaa lapsen edun mukaista tuen tarjoamista matalalla kynnyksellä lasten arjenympäristöissä. **Lain jatkovalmistelussa on syytä kiinnittää erityistä huomiota siihen, millä henkilöstöresursseilla kuntien on ajateltu toteuttavan ehkäisevän lastensuojelun tehtävänsä. Millaista pätevyyttä ja työnkuvaa tehtävän hoitaminen esimerkiksi vaatii ja miten palvelut käytännössä toteutetaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen sekä toisen asteen opintojen yhteydessä?**

Tietojohtaminen – lapsibudjetointi ja lapsivaikutusten arviointi

Lakiluonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon seuranta- ja arviointivelvollisuudesta (sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki 29 §). Esitys on kannatettava, mutta **ehdotamme, että esitystä täydennetään maininnalla lapsibudjetoinnin sekä lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönotosta hyvinvointialueilla osana tietojohtamisen vahvistamista.** Tämä täydennys on sekä hallitusohjelman että 23.2.2021 julkaistun kansallisen lapsistrategian mukainen. Sote-uudistuksen kaltaisessa, mittaluokaltaan valtavassa yhteiskunnallisessa uudistuksessa tietojohtamisen merkitys korostuu jo uudistuksen toimeenpanon aikana osana muutoksen johtamista.

Muita huomioita uudistuksen jatkovalmisteluun

Nostamme lakiluonnokseen sisältyvien seikkojen lisäksi esille sote-uudistukseen edelleen sisältyvät lainsäädäntötarpeet, joita ei ole toistaiseksi huomioitu lakiesityksissä ja luonnoksissa riittävällä tavalla.

Sote-uudistuksen lapsivaikutusten arviointi

Lapsivaikutusten huolellinen arviointi on keskeistä koko sote-uudistuksen valmistelun ajan ja toteutuksen aikana. Lapsivaikutusten osalta tulee tehdä seuranta-arviointia, jotta mahdollisiin lainsäädännön mukanaan tuomiin ongelmiin voidaan tehokkaasti puuttua. Lapsivaikutusten arviointi on myös keskeistä tehdä lainsäädäntökokonaisuuden yhteisvaikutuksista, ei vain eri osa-alueista, kuten lakiesityksessä on tehty. On otettava huomioon myös lakimuutosten välilliset vaikutukset lapsiin silloin, kun muutos ei suoraan kohdistu lapsen saamiin palveluihin. Esimerkiksi muutokset aikuisten sosiaalityössä tai päihde- ja mielenterveyspalveluissa voivat vaikuttaa myös asiakkaiden lapsiin. Lapsivaikutusten arviointiin sisältyy myös lasten ja nuorten kuuleminen, jota ei uudistuksen yhteydessä ole toistaiseksi tietojemme mukaan tehty.